

Voimapolitiikkaa UNESCOssa

Kansainvälinen yhteistyö kasvatuksen, tieteen, kulttuurin ja kommunikaation alueella elää alkaneena vuonna 1984 erästä kulminaatiovaihettaan. Näihin tehtäviin erikoistunut hallitusten välinen yhteistyöjärjestö UNESCO on menettämässä tärkeimmän rahoittajajäsenensä Yhdysvallat, jonka ulkoministeri ilmoitti viime vuoden lopussa maansa eroamisesta UNESCO:n jäsenyydestä. Toteutuessaan USA:n lähtö järjestön jäsenyydestä tulee voimaan vuoden 1985 alusta, joten kuluva vuosi voidaan vielä käyttää neuvotteluihin päätöksen lopullisuudesta. Tosin eropäätöstä valmistelleet Reaganin hallinnon edustajat ovat lausunnoissaan korostaneet, ettei päätös ole luonteeltaan "neuvottelukikka" ja että sitä näin ollen on pidettävä lopullisena.

Historiallisessa perspektiivissä USA:n ratkaisussa on nähtävissä tragikoomisiakin piirteitä. Kuten Kaarle Nordenstreng (1984) toteaa, Yhdysvallat oli yhdessä Iso-Britannian kanssa keskeisenä aloitteentekijänä UNESCO:a perustettaessa vuonna 1945 toisen maailmansodan jälkimainingeissa. Sen jälkeen se hyödynsi suvereenisti järjestöä oman politiikkansa tarpeisiin, kunnes sosialististen maiden ja kehitysmaiden mukaantulo järjestön jäsenistöön

muutti UNESCO:n valta-asemia. Nykyinen UNESCO:n organisaatio edellyttää toimiakseen pyrkimystä konsensukseen, sovitteluun jäsenvaltioiden erilaisten ideologisten ja muiden ristiriitojen välillä. Erityisesti Reaganin hallinnon aikana Yhdysvalloille on ollut vaikeaa sopeutua kansainvälisen järjestelmän muuttuneisiin olosuhteisiin ja tämä on nyt johtanut voimapolitiikan soveltamiseen myös UNESCO:n toimialueella.

USA:n päätöksen perustelut

Yhdysvaltain eropäätöksen eräänä pääarkkitehtina mainitaan kansainvälisistä järjestöistä vastaava apulaisulkoministeri Gregory J. Newell. Pari viikkoa ennen lopullisen päätöksen julkistamista antamassaan haastattelussa (16.12.1983) International Herald Tribune -lehdelle hän luettelee USA:n ratkaisun syinä seuraavat tekijät: (1) kansainvälisten järjestöjen politisoituminen, (2) uusia maailmanjärjestyksiä koskevat ehdotukset ja (3) UNESCO:n budjetti ja huono hallinto.

Esimerkkinä ensimmäisestä kohdasta, kansainvälisten järjestöjen politisoitumisesta, Newell mainitsee keskustelut Israelin ja Etelä-Afrikan asemasta sekä aseidenriisuntakysy-

mykset. Uusilla maailmanjärjestyksillä hän taas viittaa mm. UNESCO:n päätöslauselmaan Uudesta Kansainvälisestä Viestintä- ja Tiedotusjärjestyksestä (1980) sekä sitä varhaisempaan YK:n yleiskokouksen päätöslauselmaan Uudesta Kansainvälisestä Talousjärjestyksestä (1974). Kolmas kohta, UNESCO:n budjetin ja hallinnon kritiikki, perustuu Reaganin hallinnon pyrkimykseen vähentää USA:n panosta kansainvälisten järjestöjen byrokraatisoitumisesta.

Samainen apulaisulkoministeri Newell on toisessa yhteydessä tiivistänyt näkemyksensä UNESCO:sta kutsumalla järjestöä "ritualisoituneeksi länsimaailman tuomitsemiseksi" (Chronicle of International Communication, 3). Vastaavan ajatuksen ilmaisee lähes samalla tavalla International Herald Tribune -lehden pääkirjoitus kommentoidessaan suunnitelmia USA:n eroamiseksi UNESCO:sta (17.-18.12.1983). Lehden mukaan UNESCO:n konstruktivinen kehitysvaihe päättyi 1960-luvulla kommunistimaiden tultua mukaan järjestön toimintaan, minkä seurauksena yleiskokouksista tuli "lännenvastaisia julistustilaisuuksia". Vielä tätäkin pahempaa oli lehden mukaan se, että jotkut UNESCO:n ohjelmat suuntautuivat "demokratianvastaisiin tarkoituksiin". Esimerkkinä tällaisesta vinoutuneesta ohjelmansa kirjoituksessa mainitaan pyrkimys Uuden Kansainvälisen Viestintä- ja Tiedotusjärjestyksen kehittämiseen, jonka katsotaan tavoitelleen kansainvälisen uutisvälityksen valtiollista valvontaa. Viimeksi mainittu kritiikinäkökulma on tuttu kansainvälisen lehdistöinstituutin IPI:n lausumista ja sitä on käytetty myös suomalaisessa keskustelussa (tuore esimerkki on Helsingin Sanomien pääkirjoitus 31.12.1983 liittyen USA:n eroon UNESCO:sta).

UNESCO:n väitetyt pyrkimykset

tiedonvälityksen vapauden rajoittamiseen ovatkin keskeisellä sijalla USA:n eropäätöksen perusteluissa. Marraskuun lopussa 1983 pidettiin Pariisissa UNESCO:n yleiskokous ja Yhdysvaltain virallisessa puheenvuorossa tiedonvälityskysymykset olivat keskeisesti esillä. USA ilmoitti ensin aikovansa tukea UNESCO:n alaista viestinnän kansainvälistä kehitysohjelmaa (IPDC), mutta esitti lopuksi myös uhkavaatimuksen UNESCO:lle: jos UNESCO ryhtyy toimiin vapaan tiedonkulun rajoittamiseksi esim. toimittajia koskevaan lisenssijärjestelmään pyrkimällä, silloin USA eroaa järjestön jäsenyydestä.

Eropäätös yllätti yleisövaltuutetut

Vaikka Yhdysvaltain puheenvuoroon UNESCO:n yleiskokouksessa Pariisissa sisältyikin selvä uhkavaatimus, kuukausi kokouksen jälkeen (29.12.1983) esitetty eroilmoitus oli kuitenkin yllätys. Esim. Suomen yleiskokousvaltuuskunnan kertomuksessa Pariisin kokouksen yleisilmapiiriä luonnehditaan "maltilliseksi ja konsensushakuiseksi". Muina lientynyttä ilmapiiriä kuvaavina tekijöinä voidaan mainita, että kansainvälinen lehdistökeskustelu UNESCO:sta oli selvästi laantumassa ja että myös UNESCO:n sihteeristön ja USA:n suhteissa oli havaittavissa muutosta parempaan. Edes erään avainkysymyksen, Uuden Kansainvälisen Viestintä- ja Tiedotusjärjestyksen osalta, yleiskokouksessa tapahtunutta keskustelua ei voi pitää USA:lle tappiollisena. Pariisin kokouksessa uusi järjestys liitettiin pyrkimykseen vapaan ja tasapainoisen tiedonkulun edistämiseen, millä ratkaisulla määrittely lähentyi USA:n hellimää doktriinia.

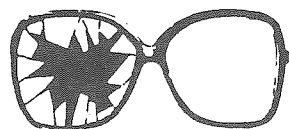
Päätöksen toteuttamiseen juuri tässä vaiheessa, konsensushakuisen UNESCO:n yleiskokouksen jälkeen,

osoittaa että ratkaisu on olennaisilta osiltaan Reaganin hallinnon poliittinen siirto. Ratkaisua tehtäessä esim. USA:n kansallisen UNESCO-toimikunnan näkemykset paljolti sivuutettiin. Kansallisen toimikunnan kokouksessa 16.12.1983 (siis pari viikkoa ennen lopullista eropäätöstä) päätettiin äänin 41 vastaan 8, että jatkuva jäsenyys UNESCO:ssa palvelee USA:n kansallista etua. Kokous kehotti lisäksi myönteisempään asennoitumiseen UNESCO-politiikassa sekä parantamaan yhteydenpitoa järjestön johtoon. (Chronicle of International Communications, 2.)

Reaganin hallinto on tunnetusti suhtautunut hyvin kriittisesti YK-järjestelmään. Huolestuttavaa tässä arvostelussa suhteessa UNESCO:on on itseriittoinen, jopa ylimielinen, suhtautuminen kansainväliseen kulttuuri- ja tiedeyhteistyöhön. Esim. apulaisulkoministeri Newellin lausunnoissa on havaittavissa näkemyksiä, että me kyllä pärjäämme ilman muita mutta muut eivät pärjää ilman meitä. Siksi USA voi myös määrätä yhteistyön ehdot.

Rakastaa, ei rakasta

Kansainvälisen politiikan penkkiurheilijoiden mielenkiinto kohdistuu nyt siihen, toteutuuko USA:n lähtö UNESCO:sta vuoden 1985 alussa vai jääkö eroilmoitus lopultakin vain uhkaukseksi. Päätöksen valmistelu ja toteuttaminen on hyvin keskeisesti sidottu Reaganin hallinnon politiikkaan ja näin ollen myös eropäätöksen lopullista kohtaloa voidaan arvailla tästä näkökulmasta. Ainakin seuraavia vaihtoehtoja voitaneen pitää mahdollisina ja näiden molempien edellytys on se, että Reagan voittaa syksyllä pidettävät presiden-

katsauksia

tinvaalit.

- Presidentinvaalien mentyä eropäätös on täyttänyt tehtävänsä Reaganin poliittisessa profiilissa ja päätös voidaan perua. Tätä ratkaisua tukevat myös Reaganin vaalitaisteluun tähtäävät puheet, jossa hän on korostanut suurvaltojen välisen neuvotteluilmapiirin parantamista.

- Reagan jatkaa ideologisesti kornea profiilia myös presidentinvaalien jälkeen. Tämä johtaisi eropäätöksen lopulliseen toteuttamiseen ja UNESCO:lle vaihtoehtoisten kulttuuri- ja tiedeyhteistyön muotojen painottamiseen.

Jos Reagan häviää vaalit, ero UNESCO:sta peruuntunee tai jää ainakin lyhytaikaiseksi. Toteutuipa mikä vaihtoehto tahansa, kitka Yhdysvaltain UNESCO-suhteissa tulee säilymään, kunnes USA on valmis tunnustamaan muuttuneen kansainvälisen järjestelmän luomat uudet valta-asetat. UNESCO:n osalta tämä merkitsisi sopeutumista konsensuspolitiikan välttämättömyyteen.

Kirjallisuus

Chronicle of International Communication, 4(December 1983):10.

Helsingin sanomat, 31.12.1983, pääkirjoitus (Tavoite on oikea mutta keino outo).

International Herald Tribune, 17.-18.12.1983 (A case against UNESCO).

NORDENSTRENG, Kaarle. Kansainvälinen tiedotusjärjestys on vanhaa perua. Helsingin Sanomat, alakerta, 10.1.1984, s. 2.

OKSANEN, Marjatta. Yleiskokous ei enteillyt Yhdysvaltain eroamista. Sanomalehtimies, (1984):1, s. 6.